

ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО МІФУ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕБЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 2022

Костюк

Ірина Володимирівна

кандидатка філологічних наук,
доцентка, Львівська національна
академія мистецтв,
м. Львів
kost-i@ukr.net

Iryna Kostiuk

Ph.D. (Linguistics),
associate professor,
Lviv National Academy of Arts,
Lviv
kost-i@ukr.net

Анотація. Мета дослідження — сформулювати основні переваги побутування та ретрансляції соціальних міфів, а також визначити основні небезпеки такого побутування, особливо актуальні в контексті російсько-української війни 2022. Під соціальним міфом ми розуміємо те повідомлення, яке транслюється як істинне за допомогою панівного в певному суспільстві дискурсу. Саме соціальні міфи мають здатність формувати типи мислення і норми поведінки (що вкрай важливо для тоталітарних суспільств, які хочуть забезпечити всеохопний і постійний контроль за громадянами). Зasadничим методом обрано аналітичний у трактуванні провідних концепцій, на яких ґрунтується теорія міфу загалом і сучасна соціальна міфологія зокрема; системний підхід — для формування комплексного та обґрунтованого уявлення про широкий спектр світоглядних орієнтирів соціальної міфології XXI ст. порівняно з XX ст.; історичний метод — для реконструювання процесу формування тих архетипів і новітніх міфологічних новотворів, що за агресивного насадження засобами масової інформації вилилися в державну політику та ідеологію, вплинули на формування національної свідомості; метод пошукового прогнозування — для з'ясування реальних перспектив еволюції міфотворчості XXI ст. і ймовірних наслідків цього процесу для українського суспільства. Виокремлено основні небезпеки соціальної міфології: у межах тоталітарного російського суспільства століттями виплекана та десятиліттями агресивно насаджувана соціальна міфологія спричинила формування ідеології вищості однієї держави над іншими на підґрунті багаторічної маніпуляції свідомістю мільйонів щодо власної історії, культури, беззаперечної правоти, неосудності, а також безкарності на засадах ілюзорної надмогутності. Визначено також провідні переваги формування та побутування соціальних міфів, оприявлені в умовах російсько-української війни 2022: формування національної свідомості, гордості за національну культуру та історію, становлення новітнього пантеону героїв, визначення провідних маркерів національної та державної самоідентифікації, з іншого боку — окреслення переліку історичних персонажів чи наших сучасників, табуйованих для виявлення поваги чи просто нейтральної позиції.

Ключові слова: соціальний міф, тоталітарне суспільство, маніпуляція свідомістю, інформаційне суспільство, міфологічний герой.

Постановка проблеми в загальному та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями, актуальність. Міфологія як явище властива суспільству на всіх етапах його розвитку, однак особливо активізується в кризові періоди історії людської цивілізації або в певні кризові періоди історії конкретної культури. Класичні міфи традиційно вважаються описом сакральної історії, саме в цьому їхня істинність, адже ці тексти підтверджують властивий певному періоду світовий порядок і цим сприяють його збереженню. Натомість соціальні міфи відображають і зміцнюють конкретне суспільство на визначеному відтинку його розвитку, викладають засадничі морально-етичні принципи, закріплюють уявлення про основні етапи усієї попередньої історії, дуже часто — у дещо підкорегованому вигляді, адаптованому під основні засади загальноприйнятої (чи новосформованої) в цьому суспільстві соціальної міфології.

Під соціальним міфом ми розуміємо насамперед те повідомлення, яке ретранслюється за допомогою панівного в певному суспільстві дискурсу. Саме соціальні міфи мають здатність формувати типи мислення і норми поведінки (що вкрай важливо саме для тоталітарних суспільств, які хочуть забезпечити тотальний контроль над громадянами).

Сучасна соціальна міфологія становить собою певний феномен ідеологічної практики, таку собі цілеспрямовану, активну та всебічно підтримувану діяльність з маніпулювання масовою свідомістю через систему спеціально сформованих із цією метою соціальних міфів (саме систему, бо окремі наративи тут не допоможуть). Соціальна міфологія охоплює два обов'язкові компоненти: соціальну міфотворчість і адаптування раніше сформованих ідеологічних міфологем у масовій свідомості. У вузькому розумінні терміну «соціальна міфологія» філософське її дослідження розпочинається від середини XIX ст., до цього загальні поняття та провідні механізми також розглядали, однак у цілком інших контекстах, здебільшого для пояснення тих чи інших принципів функціонування давніх суспільств. Саме від XIX століття простежуємо перенесення важливого акценту в дослідженні соціальних міфів — від суб'єкта владних відносин, оскільки міфологія була важливою складовою ідеології будь-якого суспільства, на так званий «об'єкт влади». Оце перенесення акцентів неймовірно актуалізувало й зробило пріоритетною проблемою

ідеологічного впливу на індивідуальну, а через неї згодом — і на масову свідомість, стимулюючи впродовж усього XX століття активні дослідження в галузі соціальної міфології. З особливою силою та переконливістю такі дослідження стали актуальними з початку російсько-української війни 2022, продемонструвавши з особливою переконливістю всі переваги та неймовірний вплив, часто згубний, соціальної міфології на долі не лише окремих народів, а й цілих континентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У XX ст. під впливом бурхливих змін суспільно-політичного життя світу, науково-технічного прогресу та новітніх історичних реалій відбувається кардинальна трансформація структури міфу, а разом з нею виникає особливий феномен — соціальна міфологія як своєрідний реєстр соціальних ілюзій, що їх цілеспрямовано поширюють у суспільстві для досягнення абсолютно конкретних соціально-політичних цілей. Саме міф стає засобом соціальної орієнтації натовпу як вираження часом неусвідомлених прагнень і жадань значних народних мас, у його структурі виразніше кристалізується історичний і соціальний досвід цілих народів, а це допомагає формулюванню чіткого уявлення про настрої людей, дозволяє скеровувати їхні сподівання в обраному керунку значно швидше та непомітніше, ніж прямим формулюванням якихось ідеологічних догм. Невипадково саме в бурхливому XX столітті суттєво зріс інтерес до давніх міфологій, причому не лише в художній літературі чи візуальних мистецтвах, а й у практичній політиці. Переконливе наукове обґрунтування необхідності «революційного міфу», який опанував би великими масами й стимулював їх до певних дій, запропонував ще Жорж Сорель (1847–1922), до речі, його вчення вплинуло на ідеологів фашистського руху. Міф (у інтерпретації французького дослідника) акумулює бажання, прагнення, навіть очікування певної соціальної групи, але найважливіше — постійно стимулює громадянську та політичну активність будь-якої спільноти. В індивідуальній свідомості міф функціонує як «психологічний імператив, що орієнтує на соціальні дії, у масовому вимірі — як інтегративна сила, котра задає напрям, векторизує стан натовпу» (Сорель, 2011, с. 67).

Інші дослідники розвинули думку про те, що міф як запропонована ідея містить також ціннісно-орієнтувальний первень. Наприклад, Фрідріх Ніц-

ше та Артур Шопенгауер доводять, що людська натура, людська свідомість влаштовані таким чином, що адаптація до навколишньої дійсності відбувається за допомогою ілюзії, оскільки саме мрії, міф допомагають людині переносити всі негаразди та болісні перипетії долі. Реальний світ, за Фрідріхом Ніцше (Ніцше, 1996), є таким собі безупинним хаосом, людський мозок у сприйманні світу неминуче його спотворює, а всі закони укладені лише з метою досягнення чийось конкретних практичних цілей.

Ще наприкінці XIX ст. з'являється і набуває значного поширення соціальна міфологія. Для цього процесу були всі необхідні передумови — це насамперед було пов'язано зі зламом суспільно-історичного простору, невпинним науково-технічним прогресом, неймовірним зростанням значення й можливостей інформаційних процесів, які кардинально трансформували суспільне життя та взаємодію між різними соціальними групами. Влучно підсумувала визначення соціальної міфології Ю. Даниленко:

«... соціальну міфологію, з одного боку, варто розуміти як міфологічний рівень суспільної свідомості, з яким пов'язане функціонування архетипів та інших форм дорефлексивного некритичного цілісного сприйняття дійсності, а з іншого — як особливу форму включення елементів міфологічної свідомості в неміфологічну за своєю природою сучасну культуру» (Даниленко, 2008, с. 8).

У багатому конгломераті соціальних міфів були обрані та отримали активне використання лише ті, що гіпотетично могли стати засобом і дієвим чинником політико-ідеологічної практики.

У XX ст. з'явився термін «громадянська релігія», який, зокрема, активно вводить у науковий дискурс американський соціолог Роберт Белла. За справедливим твердженням цього дослідника,

«будь-яке цілісне й життєздатне суспільство опирається на загальноприйнятий перелік етичних понять про добро і зло, правду і брехню, якими керується в царині індивідуальної та суспільної діяльності. Такі моральні й релігійні уявлення формують, по-перше, культурне обґрунтування правомірності існування саме такого суспільства; по-друге, критерії для кри-

тичної оцінки суспільства, яке надто відходить від своїх „Я“-ідеалів» (Bellah, 1992, с. 9).

Отже, сучасна філософія влади активно досліджує соціальну міфологію, насамперед для з'ясування основних засад процесу формування соціальних ілюзій, розроблення конкретних механізмів успішного впливу (цілеспрямованого та безпосереднього) на масову свідомість (звичайно, на індивідуальну також, але для реалізації конкретних політичних планів масова свідомість куди важливіша) засобами агресивної пропаганди. Для успішності цього процесу та досягнення далекосяжних стратегічних планів використовуються неймовірні можливості сучасних засобів масової інформації, бо саме сучасні медіа забезпечують швидке формування стереотипів свідомості, зважаючи на масштаби охоплення потенційної аудиторії (у цьому контексті важливі наукові напрацювання залишили Б. Берельсон, Х. Лассуелл тощо).

Мета статті — сформулювати й обґрунтувати основні переваги побутування та ретрансляції соціальних міфів, а також визначити основні небезпеки й побутування старих соціальних міфів і формування нових, особливо актуальні в контексті російсько-української війни 2022, оскільки поширилися далеко за межі не лише українських і російських, але й навіть європейських кордонів. Засадничим методом обрано аналітичний у трактуванні провідних концепцій, на яких ґрунтується теорія міфу загалом і сучасна соціальна міфологія зокрема; системний підхід — для формування комплексного та обґрунтованого уявлення про широкий спектр світоглядних орієнтирів соціальної міфології XXI ст. порівняно з XX ст.; історичний метод — для реконструювання процесу формування тих архетипів і новітніх міфологічних новотворів, що за агресивного насаджування засобами масової інформації вилилися в державну політику та ідеологію, вплинули на формування національної свідомості; метод пошукового прогнозування — для з'ясування реальних перспектив еволюції міфотворчості XXI ст. і ймовірних наслідків цього процесу для українського суспільства.

Виклад основного матеріалу. Якщо прийняти як аксіому, що міф в аксіологічному сенсі (як втілення ціннісного виміру та сформованого суспільного ідеалу) є певною установкою на бажане майбутнє певного суспільства, то варто визнати, що саме міф

постає своєрідним вербалізованим вираженням зацікавленості певної спільноти в конкретному способі облаштування життя, конкретних обрисах майбутнього, схемах міжкультурних і міжнаціональних відносин. Оце «бажане» в системі міфотворчості постає певним типом цілком можливого, саме в новітніх соціальних міфах певним чином розкривається весь потенціал людини, а також відбувається процес її самовизначення та самореалізації (інколи навіть «самоформування»). Міф у такий спосіб наближає до людини бажане, візуалізує його — це «одна з проєктивних детермінант, з допомогою якої здійснюється передбачення соціокультурного майбутнього» (Морщакова, 2004, с. 45).

Саме відмінності в баченні оцього соціокультурного майбутнього, ймовірно, і стали одним з чинників російської агресії щодо України, яку ми спостерігали упродовж десятиліть (а з позиції історичної об'єктивності — століть). А процес цей було запущено ще в ХХ столітті, яке обґрунтовано можемо характеризувати як добу глобальної міфологізації суспільного життя, підпорядкування масової свідомості конкретним політичним інтересам (як бачимо, далекосяжним у хронологічному вимірі), коли природа міфотворчості нерозривно пов'язана з соціальною історією та суспільною психологією.

Ми звикли до твердження, що тоталітарні вожді минулого, наприклад, Ленін, Сталін, Гітлер, мислили міфологічно — переважно бачили весь світ, який насправді сформований з конгломерату складних духовних, психологічних, соціальних і багатьох інших систем, дуже спрощено — для них світ звужений до буквально кількох протиріч, переважно на рівні друзі-вороги, добро-зло, бідні-багаті. Для активного впровадження власних наративів і успішного функціонування ідеологічної системи диктатори формують образ міфологічного ворога — для Леніна і Сталіна це були капіталістичні країни, для Гітлера — слов'янські держави навколо (пам'ятаємо, що Друга світова почалася через нібито утиски етнічних німців у Судетській області в Чехії). Минуло понад сто років — і новітній диктатор Путін використовує ті самі наративи, тільки як міфологічний ворог обрані українці. Яким чином багатомільйонна федеративна країна, маючи тяжкий історичний досвід двох світових воєн і десятків збройних конфліктів, знову жваво підтримує свого вождя?

Бачимо, що соціальні міфи стають потужним інструментом для реконструкції реальності на прикладі величезної країни. Причому ніхто не вдається до відвертої міфотворчості, оскільки в умовах інформаційного суспільства ХХІ століття це було б важко, натомість активно скеровують своїх громадян до так званого «розпізнавання» міфів. Історія кінця ХХ століття незаперечно доводить, що запорукою ефективної міфотворчості є не розроблення нового міфу, а саме оте розпізнавання давнього, добре опрацьованого й кількома поколіннями підтримуваного міфу, але з наступним його уточненням і вдосконаленням уже в бажаному для певних політичних сил чи ідеологічних доктрин векторі. Фальсифікована історія або особливий погляд на неї стають тими інструментами, які забезпечують нове бачення картини світу та корегують його на певних етапах.

Показово, що ці питання активно досліджували російські науковці ще в 1990-х роках саме на прикладах режиму Сталіна та Гітлера, очевидно не підозрюючи, що ті самі механізми будуть задіяні в російському суспільстві вже в ХХІ столітті практично без змін, лише буде багатократно помножений їхній вплив завдяки технічним можливостям нового часу та неймовірній залежності людей від різних гаджетів. Наприклад, дослідниця Ж. Коновалова (Коновалова, 1998) послідовно доводить, що міфологічність російської тоталітарної системи не виникла якось спонтанно внаслідок Жовтневого перевороту чи після смерті Леніна, отой «комуністичний міф» мав і ознаки специфічної радянської світоглядної системи, але також і цілком логічно вписувався в російську історичну традицію. Якщо спочатку соціальними носіями цього міфу були селяни й робітники (тобто такі маргінали в суспільстві), то потім вони почали становити потужний прошарок у групах влади, інтелігенції, військових і в уже трансформованому та модернізованому вигляді отримав нове життя в комуністичному міфологічному просторі (Коновалова, 1998, с. 28). Причому ці уявлення в суспільстві побутували й цілком природно, і завдяки пропаганді, яка їх штучно й агресивно нав'язувала.

Цікаво, що дослідники цього питання постійно передбачали, що злиття радянської та монархічної міфологізованих доктрин (а це ми й спостерігаємо впродовж останніх двох десятиліть у путінській Росії), соціальні втрати та незадоволення,

моральне розчарування сприятимуть можливим спробам реваншу тоталітарного ладу (Коновалова, 1998, с. 85–86), як бачимо, це сталося. Російська пропагандистська машина вдалася до вже згаданого методу «розпізнавання» свого давнього міфу — про велич російської культури та її високе призначення рятувати світ. Лишень «вмонтували» цей міф у реалії XXI століття, тому рятувати кинулися не весь світ, а лише «рускоязычне населення».

Розглянемо детальніше, на чому ж будувався цей міф «богообраності» та «величності», зважаючи на основні вимоги, що ставляться до формування будь-якої міфологічної системи. Отже, міфологічна система повинна:

1. Оточувати урочистою величчю певні вічні таємниці, сакральні сутності, надприродних істот, заодно й злих і руйнівних. Дотримано — століттями виплеканий і активно тиражований у літературі та пісенній творчості міф про «загадкову російську душу», «широку душу», особливу духовність. Тут варто згадати постійне перенесення з часу «профанного» в час «сакральний» для реалізації такої діяльності, а також відразу актуалізуються слова Мірчі Еліаде про те, що міф, як і символи, які він використовує, завжди присутній у психічній діяльності: він лише змінює зовнішній вигляд і замасковує свої функції (Еліаде, 2001, с. 128).

2. Підтримувати своїм авторитетом певні сили, символи й уявлення, створювати єдині для всіх духовні й моральні норми. Дотримано — увесь укладений світ міфів (з пункту 1) був скерований на підтримання чинної влади (незалежно від рівня її демократичності, чеснот, турботи про народ), формування нових символів і уявлень (спочатку реінкарнація георгіївської стрічки, червоної зірки, прапора СРСР, а потім сакралізація ВДВ, поява символічної Z тощо). Усе це стало можливим завдяки тому, що й справді «великі міфічні теми продовжують повторюватися в темних зонах психіки» (Еліаде, 2001, с. 128).

3. Забезпечувати передавання та збереження власних священних традицій, що створює віру в їхню непорушність. Дотримано сповна — спостерігаємо вже не перше десятиліття, як уся система освіти там спрямована на формування недалеких людей без критичного мислення і з рабською психологією, однак вже від дошкільного навчального закладу в підкірку «прошиваються» гордість за російські перемоги (які саме — ніхто не питає),

готовність вмерти за «отечество», зневага до колективного «Заходу» з його побутовими зручностями й прагненням до комфорту. Бачимо, що першими на окуповані території завезли саме вчителів — виховувати нове покоління з потрібною «прошивкою», з яким буде легко працювати в майбутньому, а під знищення першим пішло все, що формує національно свідому особистість — книжки (насамперед підручники з історії), музеї, пам'ятники, але найголовніше, звичайно, українська мова.

4. Переконувати, що передавані цінності вічні, надійно захищені, інформація про них позбавлена спотворень, не підлягає перегляду й не може бути сфальсифікована (тобто оберігати чистоту доктрини). Дотримано — оте сумнозвісне «деди ваєвали», «можем павтаріть» не витримує жодної критики. Бо вже не «деди», а «прадеди», та й за національної ознакою, як відомо, воювало найбільше українців і полягло найбільше саме їх. Адже пам'ятаємо паростки перегляду старої доктрини на початку 1990-х у державі наших ворогів, однак з приходом до влади Путіна спостерігаємо стрімкий осуд такого підважування давніх авторитетів, а за два десятиліття — Сталін знову герой.

5. Створювати богів, деміургів, пророків, святих, героїв тощо. Пряме продовження попереднього пункту, і знову — дотримано сповна. Реінкарновано культ Миколи II, Сталіна (історичні особи ідеологічно антагоністи, але культу співіснують одночасно для підживлення різних наративів — у межах архетипу «жертви» й «сильної руки»). Створено культ Путіна — одночасно як бог, деміург, пророк і герой, однак за жодним аспектом нема об'єктивних підоснов; жодне його твердження не піддається сумніву, жоден крок чи рішення не визнаються хибними, якими б абсурдними або фатальними для народу вони не були.

Як бачимо, негативних аспектів побутування соціальної міфології багато, механізми формування таких міфів ми розглянули, але є й позитивні аспекти, про них також варто сказати. Наприклад, французький вчений Д. Дуге цілком слушно визначив міф як персоніфіковане колективне бажання (Dougue, 1989, р. 46). Тобто мусимо визнати, що будь-який народ потребує вибудувати власне уявлення про себе й пропонувати його іншим, певним чином ретушуючи неприємні моменти чи історичні реалії. Для цього має бути сформована відповідна

міфологічна ситуація, складові якої добре проаналізувала Юлія Даниленко:

«Потреба в ілюзіях і характер їхнього задоволення; рівень суспільної довіри; рівень і характер загальної культури (люди різної культури по-різному піддаються міфологізації й сприймають різні міфи: для інтелектуалів потрібні більш витончені міфологічні побудови); забезпеченість інформацією (як надлишок, так і нестача інформації); емоційна напруга (на основі страху або голоду); колективність переживання; етнопсихологічні й етнокультурні передумови й особливості» (Даниленко, 2008, с. 10).

Якщо спроекуємо всі перераховані компоненти (не претендуючи на вичерпність цього переліку) на сьогоднішні наші обставини російсько-української війни, то мусимо констатувати, що саме зараз український народ перебуває в міфологічній ситуації: ми як ніколи потребуємо ілюзій, які б захищали нашу психіку від жахливих реалій; як ніколи високий рівень суспільної довіри до влади; у нашому розпорядженні є багато каналів інформації про події та ще й у різних інтерпретаціях (про окремі аспекти аж в надлишку, про інші дізнаємося правду вже після війни, а може й не знатимемо ніколи); рівень емоційної напруги зашкалює (щоденні повітряні тривоги, «прильоти», рідні на війні, втрати тощо); колективність переживання також присутня, оскільки практично миттєво дізнаємося про жахіття війни на різних ділянках фронту та окупованих територіях завдяки різним Telegram-каналам; останній пункт узагалі особливо про нас, адже вся історія українсько-російських стосунків упродовж багатьох століть — суцільні «етнопсихологічні й етнокультурні передумови й особливості», які тільки підживлюють напругу й відчуття отої скандинавської міфологічної Останньої Битви (Рагнарбок).

Оскільки ми справді перебуваємо в епіцентрі «міфологічної ситуації», то поява міфів просто неминуча, це нові нарративи, які залишаться надовго не лише в нашій історії та самоусвідомленні, але й цілком змінять уявлення про нас, яке століттями формували наші сусіди. Справа в тім, що будь-який колектив (не важливо, за якою ознакою він сформований) завжди намагається осмислити себе в порівнянні з іншим колективом чи групою. Важливим

елементом такого осмислення або навіть створення соціального міфу є опозиція «ми»– «вони» (сьогодні ми вже спостерігаємо активне протиставлення українців і росіян у всіх сферах і вимірах — від зовнішності й щоденного побуту до далекоюсяжних історичних цілей). Ця сформована опозиція «ми — вони» має важливий позитив — вона сприяєгуртуванню людей для спільного опору агресії, а також формує відчуття органічної причетності до долі свого колективу навіть у тих членів спільноти, які завжди були далекими від будь-якої соціальної активності, а інколи й взагалі не усвідомлювали себе членами цієї спільноти.

Висновки. Отже, міфи будуть створюватися, потрохи реальні події обростатимуть деталями, що будуть додавати героїзму персонажам. Російська соціальна міфологія формувалася штучно, через насаджування пропагандистських нарративів і формування образу українського народу як колективного ворога, ця міфологія підживлювалася не реаліями, а лише постійним повторенням і транслюванням у всіх можливих форматах (література, кіно, телепрограми, пісні, масові дійства, святкування) міфу про непереможність російської армії, неймовірний бойовий дух і велич російського солдата. Така соціальна міфологія стала важливим стимулом до війни й виправданням агресії серед власного населення, однак виявилась неспроможною в зіткненні з реальністю. «Сакральне», яке плекали десятиліттями й таки виплекали, переконали цілі покоління, зустрілося з «профаним» і показало свою неспроможність, бо було штучним «сакральним», змодельованим з конкретною метою конкретними людьми.

Така ситуація була неминучою і цілком прогнозованою, адже, умовно кажучи, «спущений згори» міф, переважно на догоду політикам і владі, ніколи не буде таким стійким, як стереотипи, що спонтанно народжуються в масах, створені «колективним несвідомим» як обґрунтування давніх бажань і прагнень усього народу, вираження його любові і ненависті, такі міфи формуються за певними законами, хоча переважно й інтуїтивно.

Відзначаємо й переваги формування та побутування соціальних міфів, які спостерігаємо в умовах російсько-української війни 2022: у геометричній прогресії відбулося формування національної свідомості в традиційно проросійських регіонах, відчувається потужний запит на нарративи, які піджив-

люють почуття гордості за національну культуру та історію; упродовж року відбулося становлення новітнього пантеону героїв — військових, волонтерів, дипломатів, державних діячів, як і завжди в кризові періоди історії — активне звернення до визнаних героїв і «вписування» їх у актуальний історичний контекст (Ярослав Мудрий, Богдан Хмельницький, Іван Мазепа, герої визвольних змагань початку й середини ХХ ст.). Бачимо нове визначення провідних маркерів національної та державної самоідентифікації (прапор, мова, віра, незалежність, волелюбність, відсутність рабської покори й потреби в «сильному кулакові», відсутність сліпої довіри до влади тощо), з іншого боку — окреслення переліку історичних персонажів чи наших сучасників, табуованих для виявлення поваги чи просто нейтральної позиції (насамперед відверті ненависники всього українського, як-от: Петро І, Катерина ІІ, Сталін, аж до діячів культури і мистецтва, які радо підтримують путінську політику). Передбачаємо й небезпеки від новочасних соціальних міфів — надмірна героїзація окремих персонажів-сучасників аж до «списання» («переможців не судять») попередніх і майбутніх негідних вчинків, перенесення

колективних заслуг на конкретні персоналії, «переписання історії» для «відбілювання» окремих представників влади тощо.

Подальше дослідження соціальних міфів і основних засад їхнього побутування має безперечні перспективи, оскільки на кінець ХХ — початок ХХІ століття провідні гравці на світовій арені (США, країни Західної Європи, Японія тощо) досягли високого рівня економічного розвитку, а разом з ним — небаченого раніше рівня соціальної розкріпаченості особистості. Такого самого високого рівня сягнули, на жаль, і масштаби маніпулювання масовою свідомістю, тому актуальною постала потреба захисту особистості від таких маніпуляцій. Ми з острахом спостерігаємо, що пропагується культ індивідуального споживання та певний соціальний егоїзм, які стають нормою для сучасної цивілізації. У більшості розвинених країн постійно констатують недофінансування освіти, а це неминуче призведе до деградації (повільної чи стрімкої, залежно від країни) культурної сфери. Ось чому треба ретельно досліджувати механізми побутування соціальної міфології та скеровувати їхні позитивні аспекти на формування культуроцентричного суспільства.

Література:

- Даниленко, Ю. (2008). *Соціальна міфологія як соціокультурний феномен (філософський аналіз): автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03*. Київ. 17 с.
- Еліаде, М. (2001). *Мефістофель і андрогін*. Київ: Видавництво Соломії Павличко «Основи». 591 с.
- Коновалова, Ж. Ф. (1998). *Миф в советской истории и культуре*. Санкт-Петербург: Изд-во СПбГУЭФ. 140 с.
- Морщакова, О. (2004). *Смисложиттєвий зміст сучасної міфотворчості в контексті українських культурних традицій: дис. ... канд. філос. наук: 17.00.01*. Київ: Київський національний ун-т культури і мистецтв. 173 с.
- Ніцше, Ф. (1996). *Народження трагедії: Фрагменти. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* М. Зубрицька (Ред.). Львів: Літопис. С. 40–54.
- Сорель, Ж. (2011). *Размышления о насилии*. Москва: Красанд. 168 с.
- Bellah, R. (1992). *The Broken Covenant. American Civil Religion in Time of Trial*. Chicago: University of Chicago Press. 222 p. DOI: <http://dx.doi.org/10.2307/3168104>
- Dougue, D. (1989). *Symbolisme*. Paris: Sienne. 477 p.

References:

- Bellah, R. (1992). *The Broken Covenant. American Civil Religion in Time of Trial*. Chicago: University of Chicago Press. 222 p. DOI: <http://dx.doi.org/10.2307/3168104>

- Danylenko, Yu. (2008). *Sotsialna mifolohiia yak sotsiokulturnyi fenomen (filosofskyi analiz)* [Social mythology as a sociocultural phenomenon (philosophical analysis)]. Extended abstract of Ph.D. dissertation (Philosophy), Kyiv. 17 p. (in Ukrainian)
- Dougue, D. (1989). *Symbolisme*. Paris: Sienna. 477 p.
- Eliade, M. (2001). *Mefistofel i androhin* [Mefistofele and androgyne]. Kyiv: Vydavnytstvo Solomii Pavlychko «Osnovy». 591 p. (in Ukrainian)
- Konovalova, Zh. F. (1998). *Mif v sovetskoy istorii i kulturie* [Myth in Soviet history and culture]. Sankt-Peterburg: Yzd-vo SPbGUEF. 140 p. (in Russian)
- Morshchakova, O. (2004). *Smyslozhyttiievi zmist suchasnoi mifotvorchosti v konteksti ukrainskykh kulturnykh tradytsii* [The meaningful content of modern myth-making in the context of Ukrainian cultural traditions]. Ph.D. dissertation (Philosophy). Kyiv National University of Culture and Arts. Kyiv. 173 p. (in Ukrainian)
- Nitsshe, F. (1996). *Narodzhenia trahedii: Frahmenty*. In *Antolohiia svitovoi literaturno-krytychnoi dumky XX st.* [The birth of tragedy: fragments. An anthology of world literary and critical thought of the 20th century]. M. Zubrytska (Ed.) (p. 40–54). Lviv: Litopys. (in Ukrainian)
- Sorel, Zh. (2011). *Razmyshleniia o nasilii* [Reflections about violence]. Moscow: Krasand. 168 p. (in Russian)

Iryna Kostyuk

Principles of social myth formation: advantages and dangers in the context of the Russian-Ukrainian war 2022

Abstract. The purpose of the research is to formulate the main advantages of living and relaying social myths, as well as to determine the main dangers of such living, which are especially relevant in the context of the Russian-Ukrainian war 2022. By social myth, we understand the message that is broadcast as true by means of the dominant discourse in a certain society. It is social myths that have the ability to shape types of thinking and norms of behavior (which is extremely important for totalitarian societies that want to ensure comprehensive and permanent control over citizens). Analytical in the interpretation of leading concepts, which are based on the theory of myth in general and modern social mythology in particular, is chosen as the basic method; systematic approach - for the formation of a complex and well-founded idea about a wide range of worldview orientations of the social mythology of the 21st century compared to the 20th century; historical method — to reconstruct the process of formation of those archetypes and the latest mythological innovations that, under aggressive planting by mass media, spilled into state policy and ideology, influenced the formation of national consciousness; the method of exploratory forecasting — to find out the real prospects of the evolution of myth-making in the 21st century. and probable consequences of this process for Ukrainian society.

The main dangers of social mythology are singled out: within the totalitarian Russian society, social mythology nurtured for centuries and aggressively planted for decades caused the formation of the ideology of the supremacy of one state over others on the basis of many years of manipulation of the consciousness of millions regarding their own history, culture, indisputable rightness, impunity, as well as impunity based on the illusory superpowers. The leading advantages of the formation and living of social myths, manifested in the conditions of the Russian-Ukrainian war 2022, are also identified: the formation of national consciousness, pride in national culture and history, the formation of the newest pantheon of heroes, the identification of the leading markers of national and state self-identification, on the other hand, the outline of a list of historical characters or our contemporaries, tabooed to show respect or simply a neutral position.

Keywords: social myth, totalitarian society, manipulation of consciousness, information society, mythological hero.